

ΝΗΠΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Από τα βιβλία του Jean-Claude Larchet,

Η Θεραπευτική των πνευματικών νοσημάτων τόμος Α', μτφρ.

Χρίστος Κούλας, (Αθήνα: Αποστολική διακονία της

Εκκλησίας της Ελλάδας³, 2011), σσ. 366-388 και σσ. 327-348

Η Θεραπευτική των πνευματικών νοσημάτων τόμος Β', μτφρ.

Χρίστος Κούλας, (Αθήνα: Αποστολική διακονία της

Εκκλησίας της Ελλάδας², 2009), σσ. 371-383 και σσ. 317-341

Ζ' ΕΞΑΜΗΝΟ
ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΕΑΑ

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΜΑΡΙΑ Κ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑ

ΣΥΝΔΙΔΑΣΚΩΝ: π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

2024-2025

Τα κεντρικά θέματα της Ενότητας

- Στην Ενότητα θίγονται τα ακόλουθα θέματα:
- Τα είδη της κενοδοξίας
- Ο λεπτός χαρακτήρας της κενοδοξίας και η δυσκολία της καταπολέμησής της
- Η κενοδοξία ως νόσος
- Η διάκριση μεταξύ των δύο μορφών καύχησης
- Συνέπειες της κενοδοξίας
- Η ταπείνωση ως η θεραπευτική της κενοδοξίας
- Η οργή ως πάθος του θυμικού μέρους της ψυχής
- Η οργή ως ένα είδος μανίας
- Εκδηλώσεις/εκφράσεις της οργής
- Αιτίες οργής
- Συνέπειες της οργής
- Η θεραπευτική της οργής: η πραότητα και η υπομονή

Τα είδη της κενοδοξίας

- Ο άγιος Ιωάννης Κασσιανός σημειώνει ότι η κενοδοξία, αν και εμφανίζει ποικιλία μορφών, συνοψίζεται σε δύο γένη, τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως δύο βαθμίδες.
- **1) Το πρώτο είδος κενοδοξίας αναφέρεται στην επινόηση τρόπων ή την πρόθεση ανόδου του ατόμου.** Αποτελεί την πιο κοινή μορφή κενοδοξίας.
- Συνίσταται στην **επίδειξη αλαζονείας** και την **καύχηση για αγαθά** που κατέχει ή πιστεύει ότι κατέχει· εκφράζεται και με την επιθυμία να βλέπεται, ν' αγαπάται, να θαυμάζεται (Γρηγορίου Μέγα), να εκτιμάται, να τιμάται, να επαινείται και να εγκωμιάζεται, ακόμη και να κολακεύεται από τους άλλους ανθρώπους (Μεγάλου Βασιλείου, Αποφθέγματα Πατέρων, Ιωάννου Γάζης).
- Κοινό χαρακτηριστικό των αγαθών μέσω των οποίων ο ματαιόδοξος φέρεται αλαζονικά, είναι η γήινη φύση τους· από την κατοχή τους αναμένει ανθρώπινες τιμές (Ιωάννου Σιναΐτη, *Κλίμαξ*). Η κενοδοξία οδηγεί τον άνθρωπο στην έπαρση και τον αυτοθαυμασμό για τα πλούτη και τα υλικά αγαθά, που πέτυχε ν' αποκτήσει. Γράφει ο άγιος Μάξιμος: «Κενοδοξία καὶ φιλαργυρία ἀλλήλων εἰσι γεννητικά, οἱ μὲν γὰρ κενοδοξοῦντες πλουτοῦσιν, οἱ δὲ πλουτοῦντες κενοδοξοῦσιν».
- Συχνά η κενοδοξία ωθεί τον άνθρωπο να **θέλει ν' ανέλθει κοινωνική θέση και τάξη** (Μαξίμου Ομολογητού, *Αγάπης εκατοντάς*, Δωρόθεου Γάζης, *Διδασκαλία*).

Τα είδη της κενοδοξίας

- Το πάθος προσκολλά τον άνθρωπο σε όλες τις μορφές της εξουσίας και μάλιστα συνήθως εντοπίζεται ως η αιτία της αναζήτησης αυτής· είναι λοιπόν σύμμαχος και υποκινητής των δύο παθών, που οι Πατέρες ονομάζουν «**φιλαρχία**» (ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, Περί παρθενίας) και «**πνεύμα κυριαρχίας**» (ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, Αγάπης εκατοντάς, ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, Κλίμαξ). Είναι σαφές ότι όποιος έχει την εξουσία και κυριαρχείται από την κενοδοξία επιζητεί το θαυμασμό και τον έπαινο. Επιπλέον **αγωνίζεται διαρκώς ν' αρέσει**, ώστε να συντηρεί και ν' αυξάνει το θαυμασμό, καθώς και για να διατηρεί την ισχύ του, τα προνόμια που απορρέουν από αυτή και τα οφέλη που του αποδίδει.
- Σε λεπτομερέστερο επίπεδο, που τοποθετείται λιγότερο στον τομέα της εμφάνισης και της υλικότητας, η κενοδοξία σημαίνει **αλαζονική επίδειξη των νοητικών ιδιοτήτων** του ανθρώπου· τέτοιες είναι η ευφυΐα, η φαντασία, η μνήμη κ.λπ., όπως και η γνώση, ή η παιδεία, η γλωσσική επάρκεια, η ικανότητά του να διαλέγεται ή να γράφει ορθά (ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Προς Σταγείριον). Συνίσταται επίσης στην **αναζήτηση της προσοχής, του θαυμασμού και των εγκωμίων του άλλου για τις ικανότητες αυτές**. Φαίνεται ότι η φιλοδοξία στο διανοητικό και μορφωτικό τομέα, καθώς επίσης και στον πολιτικό ή οικονομικό (ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ, *Conlationes*), είναι συχνότατα γέννημα της κενοδοξίας.

Τα είδη της κενοδοξίας

2) Το δεύτερο είδος της κενοδοξίας σύμφωνα με τη διάκριση του αγίου Ιωάννη του Κασσιανού **τροφοδοτείται από την επιθυμία της μάταιης φήμης για τα πνευματικά και κρυμμένα αγαθά** (ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, Αγάπης εκατοντάς, ΕΥΑΓΓΡΙΟΣ, Λόγος πρακτικός).

Συνιστά για τον ματαιόδοξο την αυτοκαύχηση του ή την περιγραφή των αρετών ή της άσκησής του μπροστά στους άλλους ανθρώπους· σκοπός του είναι η **αναζήτηση του θαυμασμού ή του επαίνου του άλλου για όλα αυτά** (Ιωάννου Σιναΐτη, Κλίμαξ).

Έτσι όταν ο άνθρωπος πασχίζει να μάχεται τα διάφορα αυτά πάθη και να εφαρμόζει τις αρετές, πολιορκείται ιδιαίτερα από τη δεύτερη βαθμίδα της κενοδοξίας.

Σύμφωνα με τον άγιο Ιωάννη της Κλίμακος: «*πνεῦμα κενοδοξίας χαίρει, ὀρῶν πληθυνομένην ἀρετήν*» και ακόμη· «*ἀναμένει μύρμηξ τελεσθῆναι τὸν σῖτον καὶ κενοδοξία συναχθῆναι τὸν πλοῦτον*». Με το ίδιο νόημα ο Ευάγγριος διαπιστώνει: «*Μόνοι τῶν λογισμῶν οἱ τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας, μετὰ τὴν ἥτταν τῶν λοιπῶν λογισμῶν ἐπισυμβαίνουσι λογισμοί*» και συνεχίζει: «*τοῦτον τὸν λογισμὸν [της κενοδοξίας] συναύξουσιν πάντες ἡττηθέντες οἱ δαίμονες*».

Ο λεπτός χαρακτήρας της κενοδοξίας και η δυσκολία της καταπολέμησής της

- Η κενοδοξία διαθέτει ασυνήθιστη δύναμη. Ο λεπτός χαρακτήρας της (ΕΥΑΓΡΙΟΣ, *Πρακτικός*), η ικανότητά της να λαμβάνει πολλά σχήματα (ΕΥΑΓΡΙΟΣ, *Επιστολή, 51*, Ιωάννου Σιναΐτη, *Κλίμαξ*), να εισχωρεί παντού και να επιτίθεται στον άνθρωπο από διαφορετικές πλευρές, καθιστούν **ιδιαίτερα δύσκολη τόσο τον εντοπισμό όσο και την καταπολέμησή της.**
- Πραγματικά, καθετί είναι δυνατόν ν' αποτελεί για τον άνθρωπο αφορμή ματαιοδοξίας. Οι ασκητές, γράφει ο άγιος Κασσιανός περιγράφουν τη φύση της συγκεκριμένης νόσου συγκρίνοντάς την μ' ένα κρεμμύδι: όταν αφαιρούμε μια στιβάδα από την επιδερμίδα του, βρίσκουμε αμέσως κάποια άλλη και όταν εξάγουμε και αυτή και πάλι κάποια επομένη ξαναβρίσκουμε.
- Η λεπτότητα της κενοδοξίας είναι τέτοια, που ίσως οδηγεί τον άνθρωπο, εντελώς παράδοξα, **να επιδεικνύει ζήλο στην άσκηση** (ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*), ν' αγωνίζεται εναντίον ορισμένων παθών (Ιωάννου Σιναΐτη, *Κλίμαξ*), να εφαρμόζει κάποιες αρετές (ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ, *Ομιλία (Συλλογή II)*, Ιωάννου Σιναΐτη, *Κλίμαξ*, ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΓΑΖΗΣ, *Διδασκαλία*), όπως και να γίνεται δέκτης μερικών χαρισμάτων. Πρέπει ωστόσο να παρατηρήσουμε ότι **κάτω από την επιρροή τής κενοδοξίας, η άσκηση αποδεικνύεται ανωφελής τελικά, οι εφαρμοζόμενες αρετές είναι απατηλές και τα λαμβανόμενα χαρίσματα είναι μόνο φαινομενικά.**

Ο λεπτός χαρακτήρας της κενοδοξίας και η δυσκολία της καταπολέμησής της

- Βλέπουμε συνεπώς ότι οι άνθρωποι φθάνουν σ' εκπληκτικά πνευματικά αποτελέσματα, όσο χρόνο επιδίδονται στην άσκηση μέσα από τη δύναμη της κενοδοξίας· αντίθετα θλίβονται φοβερά και εξαντλούνται, όταν επανέρχονται σε συνθήκες, όπου το πάθος που τους ενέπνεε δεν έχει πλέον τη δυνατότητα να εκφραστεί και να λειτουργήσει. Επιπλέον τ' αγαθά, που αποκτώνται μ' αυτό τον τρόπο, όχι μόνο δεν έχουν καμιά αξία ενώπιον του Θεού, αλλά μοιάζουν παράνομα και άτιμα, όπως υπογραμμίζει ο άγιος Μακάριος, που υπενθυμίζει το λόγο του Ψαλμωδού: «ὁ Θεὸς διεσπόρπισεν ὅστ' ἄνθρωπαρέσκων» (Ψαλμ. 52, 6).
- Όπως συμβαίνει και με τα υπόλοιπα πάθη, ο άνθρωπος εισπράττει ηδονή (ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Περί κενοδοξίας, ΜΑΡΚΟΣ ΕΡΗΜΙΤΗΣ, Προς Νικόλαον) από την κενοδοξία· **η απόλαυση αυτή τον προσκολλά ισχυρότερα στο πάθος του.**
- Για να εξακολουθήσει μάλιστα να τη λαμβάνει είναι διατεθειμένος να πράξει ο,τιδήποτε και να υποφέρει και ο,τιδήποτε (ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Προς Σταγείριον). Εξαιτίας της συχνά έντονης ηδονής, που συντηρεί τη φιλαυτία του (ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ, Προς Θαλάσσιον Πρόλογος), ο άνθρωπος καταγίνεται με τη ματαιοδοξία (ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, Περί παρθενίας).

Η κενοδοξία ως νόσος

- Οι Πατέρες θεωρούν την κενοδοξία ως νόσο και μορφή μανίας. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος εκφράζεται κατηγορηματικά: «*Μανία τις ἐστὶν ἢ κενοδοξία*». Παρατηρεί, ότι όπως διδάσκει ο απόστολος Παύλος η αυτοκαύχηση είναι αφροσύνη (Β' Κορ. 12, 11), ενώ παράλληλα σημειώνει ότι ο δαίμονας της κενοδοξίας οδηγεί τον άνθρωπο στην έκσταση, εξαπατά τη διάνοιά του και αφού καταλάβει την ψυχή του, οδηγεί το νου σε σύγχυση μέχρι παραφοράς και παραληρήματος.
- Ο παθολογικός χαρακτήρας της κενοδοξίας εξαρτάται από την ουσία του πάθους: **τη διαστροφή της φυσικής και φυσιολογικής στάσης με την εκτροπή από την «κατά φύσιν» άσκηση, στην «παρά φύσιν» άσκηση.**
- Η τάση της φύσης του ανθρώπου προς τη δόξα έχει δοθεί από τον Θεό· αλλά επρόκειτο για τη **θεία καύχηση** την οποία προοριζόταν να λάβει μέσω της ένωσής του με το Θεόν και όχι για την ανθρώπινη δόξα και καύχηση, την οποία επιζητεί το πάθος και την οποία η Παράδοση ονομάζει «*καύχησιν κατὰ σάρκα*» (Β' Κορ. 11, 18). «*Οὐχ ἡ δόξα [κακόν], ἀλλ' ἡ κενοδοξία*», λέγει ο άγιος Μάξιμος, καθώς κακό είναι «*ἡ παράχρησις, ἣτις ἐπισυμβαίνει ἐκ τοῦ νοῦ ἀμελείας περὶ τὴν φυσικὴν γεωργίαν*».

Η διάκριση μεταξύ των δύο μορφών καύχησης

- Ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος υπογραμμίζει «*Φύσει τῆ ψυχῆ τὸ δόξης ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τῆς ἄνω*». Η διάκριση αυτή μεταξύ των **δύο μορφών καύχησης**, της εκ του Θεού και της εκ του κόσμου, απαντάται σε πολλά κείμενα, όπου θίγεται το θέμα της κενοδοξίας.
- Τη συναντάμε άμεσα στο κατά *Ιωάννην Ευαγγέλιον* (Ιω. 12,43)· ο απόστολος Παύλος αναφέρεται στον ενδεχόμενο κίνδυνο να καυχάται κάποιος έξω από το Χριστό (Φλ. 3, 3 και Γαλ. 6, 14). Δύο φορές διδάσκει: «*Ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω*» (Α' Κορ. 1, 31 και Β' Κορ. 10, 17).
- Ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος προσδιορίζει με σαφήνεια: «*Ἔστι δόξα ἐκ Κυρίου προσγινομένη· "τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με" φησί, "δοξάσω". Καὶ ἔστιν ἐκ διαβολικῆς παρασκευῆς ἐπακολουθοῦσα*».
- Η **δόξα/καύχηση που ο άνθρωπος δέχεται από τον Θεό με μετοχή στη δόξα Του** μέσω της ένωσης με τον Χριστό, είναι η μόνη που αληθινά αξίζει το όνομα αυτό, σημειώνει ο Ωριγένης, καθώς είναι η μόνη πραγματική, αληθινή, απόλυτη και αιώνια δόξα. Από την άλλη πλευρά **είναι η μόνη, που αντιστοιχεί στο σκοπό της ανθρώπινης φύσης** και στο μέτρο του μεγαλείου που ο Θεός θέλησε να προσφέρει στον άνθρωπο. Είναι η δόξα, που αρμόζει στο αξίωμα του ανθρώπου, λέγει ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Η διάκριση μεταξύ των δύο μορφών καύχησης

- Με την απομάκρυνσή του από τον Θεό μέσω της αμαρτίας, ο άνθρωπος σταμάτησε ταυτόχρονα να τείνει προς αυτή τη δόξα. «Εκ φύσεως» εξακολουθεί να επιθυμεί τη δόξα· αναζητεί λοιπόν την ικανοποίηση αυτής της έμφυτης τάσης του στον αισθητό κόσμο, όπου και στρέφεται.
- Βρίσκει υποκατάστατα της ουράνιας και πνευματικής δόξας, την οποία έχασε από τα μάτια του, στην κοσμική και «κατά σάρκα» δόξα. Η αναζήτηση της κοσμικής δόξας μοιάζει με τον τρόπο που ο άνθρωπος αντισταθμίζει μέσα του την απουσία της ουράνιας δόξας και των αρετών.
- Γράφει ο άγιος Δωρόθεος Γάζης: *«Οί θέλοντες τήν δόξαν ὅμοιοι εἰσὶ τινι γυμνῷ ὅστις ἀεὶ θέλει εὐρεῖν μικρὸν ῥάκος ἢ εἴ τι δήποτε, ἵνα σκεπάσῃ τήν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ· οὕτως καὶ ὁ γυμνὸς ἀπὸ ἀρετῶν ζητεῖ τήν δόξαν τῶν ἀνθρώπων».*
- Συνεπώς, η κενοδοξία φαίνεται ότι χαρακτηρίζεται από διαστροφή και παθολογική εκτροπή της φυσικής τάσης τού ανθρώπου για δοξασμό, την οποία διαδέχεται μια οντολογική αποστέρηση ή ματαίωση.
- Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι πρόκειται για **την ίδια τάση που προσανατολίζεται προς δύο αντίθετα νοήματα** και όχι για δύο τάσεις διαφορετικής φύσης.
- Η αναζήτηση της ουράνιας δόξας και η αντίστοιχη της ματαιοδοξίας δρουν ανταγωνιστικά και αποκλείει η μία την άλλη ισοδύναμα· η ανάπτυξη και επαύξηση της μιας συνεπάγεται εξασθένηση της άλλης.

Συνέπειες της κενοδοξίας

- Η κενοδοξία βυθίζει τον άνθρωπο στην απάτη, την ψευδαίσθηση και το παραλήρημα: είναι από τα κύρια παθολογικά αποτελέσματά της, που δικαιολογεί το συχνό χαρακτηρισμό της από τους Πατέρες ως «μανία». Οι Πατέρες (ΝΙΚΗΤΑΣ ΣΤΗΘΑΤΟΣ, Κεφάλαια πρακτικά) διαπιστώνουν ότι **αποκαλύπτει τη διακοπή πίστης του ανθρώπου προς τον Θεό**, σύμφωνα με τη σχετική διδασκαλία του ίδιου του Χριστού, που ερωτά: *«πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε;»* (Ιω. 5, 44). Αντίθετα, εκφράζει **προσκόλληση στον κόσμο** (ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, Κλίμαξ): ο προσβαλλόμενος αρχίζει να πιστεύει στους ανθρώπους των οποίων επιζητεί την προσοχή, την εκτίμηση, τον θαυμασμό και τους επαίνους. Πιστεύει ακόμη σε καθετί επιδεκτικό να δημιουργήσει σ' αυτούς τις παραπάνω διαθέσεις ως προς το πρόσωπό του. Να γιατί **ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος θεωρεί ειδωλολάτρη τον ματαιόδοξο**, όπως και ο άγιος Μακάριος που παρατηρεί: *«Οἱ γὰρ δοξάζοντες αὐτόν ἄνθρωποι οὗτοι εἰσιν αὐτοῦ θεοί»*.
- Ο ματαιόδοξος αγνοεί την αληθινή αξία των πραγμάτων, -από τα οποία έλκει την καύχηση-, καθώς και της ίδιας της καύχησης. Αποδίδει σ' αυτά ουσία και σημασία, που δεν έχουν στην πραγματικότητα (ΝΙΚΗΤΑΣ ΣΤΗΘΑΤΟΣ, Κεφάλαια πρακτικά).

Συνέπειες της κενοδοξίας

- Ο ματαιόδοξος ενεργεί σαν τα υλικά πράγματα να είχαν απόλυτη και μόνιμη αξία, ενώ είναι κατεξοχήν άστατα και πρόσκαιρα. **Το ίδιο τ' όνομα της κενοδοξίας φανερώνει το χαρακτήρα της: μάταιος, τιποτένιος, άστατος, παροδικός, επιφανειακός**· όπως ακριβώς και αυτός του κόσμου, που η μορφή του περνά και φεύγει (Β' Κορ. 7, 31)· οι Πατέρες ακολουθώντας τον προφήτη Ησαΐα την παρομοιάζουν με το **άνθος του χόρτου** (Ησ. 40, 6-7) ή ακόμη και με **όνειρο** και με κάθε είδους πραγματικότητα χωρίς διάρκεια και σταθερότητα.
- Ο άγιος Ιωάννης ο Ερημίτης γράφει ότι **οι άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν το άστατο των αγαθών**, ούτε τη ματαιοδοξία, που προκύπτει από αυτά· **δεν αντιλαμβάνονται την υπεροχή των έργων του Θεού, ούτε τη σοφία της Πρόνοιάς Του, ούτε τη μικρότητα και ταπεινότητα της ανθρώπινης φύσης**. Να γιατί πριν ανθήσουν μαραίνονται, πριν φθάσουν στη δύναμη διαλύονται, πριν ανεβούν ταπεινώνονται.
- Φαίνεται λοιπόν ότι η κενοδοξία περιλαμβάνει και μία **ψευδαισθητική εικόνα της πραγματικότητας**, καθώς ο άνθρωπος, που βρίσκεται κάτω από την επιρροή της σταματά ν' αποδίδει αξία, σημασία, ουσία σε όποιον τη διαθέτει, ενώ απονέμει αυτές τις ιδιότητες σ' αυτόν που τελικά τις στερείται.

Συνέπειες της κενοδοξίας

- Το πάθος της ματαιοδοξίας **καταστρέφει την εσωτερική ειρήνη** επηρεάζοντας την ψυχή με πολλούς τρόπους. Πρώτιστα κάνει τον άνθρωπο ν' απασχολείται πως θ' αποσπάσει το θαυμασμό και τους επαίνους που επιθυμεί. Γεμίζει λοιπόν την ψυχή του με **διαρκή μέριμνα** και συχνά του προκαλεί **αγωνιώδη και υπερβολική ταραχή**. Η μέριμνα πολλαπλασιάζεται όταν η κενοδοξία δεν καταφέρνει να ικανοποιηθεί.
- Συχνά τότε παρατηρείται το φαινόμενο, ο ματαιόδοξος όχι μόνο να μην κινεί την προσοχή και να μην έλκει το θαυμασμό τού άλλου, αλλά να οδηγείται στο αντίθετο αποτέλεσμα. «Κενοδοξία αντί τιμής πολλάκις άτιμίας έγένετο πρόξενος», λέγει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος. Και ο άγιος Μάρκος ο Ερημίτης παρατηρεί: «Όταν ίδης τινά έν πολλαίς άτιμίαις όδυνώμενον, γίνωσκε, ότι λογισμοίς κενοδοξίας ένεφορήθη». Στη θέση των αναμενόμενων επαίνων, εισπράττει στην καλύτερη περίπτωση **αδιαφορία**· ενώ στη χειρότερη έλκει εναντίον του το **μίσος**, προκαλεί το **φθόνο** και τη **ζήλεια**, γεννά **κριτικές** και **σαρκασμούς**, ιδιαίτερα όταν η ματαιοδοξία του εκδηλώνεται με τα λόγια του ή διαφαίνεται από τις διαθέσεις του.
- Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος απευθύνει σαφή προειδοποίηση στους ακροατές του: «Φυλαξώμεθα τοίνυν τὸ περί έαυτῶν τι λέγειν τοῦτο γάρ και παρά άνθρωποις μισητούς και παρά Θεῶ βδελυρούς έργάζεται». Τέτοια κατάσταση δεν είναι δυνατόν να μη γεννήσει στον άνθρωπο λύπη (ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΣ, Λόγος, 1.5). **Ο ματαιόδοξος υποφέρει από τη διατάραξη των αρμονικών σχέσεων με τον περίγυρό του** και οφείλει να απασχολείται με τη, -δυσκολότερη-, εξεύρεση νέων μέσων, ώστε με την εκμετάλλευσή τους ν' αντικαταστήσει όσα απέτυχαν.

Συνέπειες της κενοδοξίας

- Κάτω από την επιρροή της κενοδοξίας, **ο άνθρωπος χάνει την αυτονομία** του, καθώς εξαρτάται επιπλέον από το βλέμμα και την άποψη του άλλου· **υποδουλώνεται σ' αυτούς που επιδιώκει ν' αρέσει**, επειδή αναμένει τα εγκώμια και τους επαίνους τους. Πόσο δυστυχισμένος είμαι, αλληλογραφεί ο άγιος Ιωάννης Ερημίτης· ο Θεός με δημιούργησε ελεύθερο, και πάνω μου βαραίνει η κυριαρχία πολλών ανθρώπων, καθώς γίνομαι σκλάβος όλου του κόσμου με την επιθυμία μου ν' αρέσω σ' όλο τον κόσμο.
- **Τα παθολογικά αποτελέσματα της κενοδοξίας** είναι ευρέως εκτεταμένα και στο πνευματικό επίπεδο. Εισάγει στον άνθρωπο τον πνευματικό θάνατο. Τυφλώνει το νου του, τον ταρασσει και ελαττώνει σημαντικά τη γνώση του. Καταστρέφει όλες τις αρετές που απέκτησε ο άνθρωπος, και καθιστά όλες τις ασκητικές του προσπάθειες εντελώς άχρηστες.
- Η απώλεια των καρπών της άσκησης και των αρετών οδηγεί αναπόφευκτα στη δημιουργία **κατάστασης πόνου και οδύνης στην ψυχή του**. Αυτή, στερούμενη τα πολυτιμότερα αγαθά βρίσκεται και πάλι κενή, εγκαταλειμμένη, γεμάτη ταραχή και δυσφορία και φαίνεται προορισμένη να **βιώνει μόνιμα έλλειψη ικανοποίησης**.
- Γράφει ο άγιος Ιωάννης Κασσιανός ότι η κενοδοξία είναι τροφή που τέρπει την ψυχή για μικρό χρονικό διάστημα, αλλά μετά την αφήνει άδεια, χωρίς αρετή και γυμνή, άγωνα, στερημένη από κάθε πνευματικό καρπό. Συνεπώς η κενοδοξία όχι μόνο καταστρέφει την αρετή μεγάλων πνευματικών αγώνων, αλλά προξενεί στην ψυχή ακόμη μεγαλύτερους πόνους και βάσανα.

Η ταπείνωση ως η θεραπευτική της κενοδοξίας

- Η ταπεινοφροσύνη αποτελεί το ειδικό αντίδοτο της κενοδοξίας: «*Ἡ ταπείνωσις ... κενοδοξίας τὸν νοῦν ἐλευθεροῖ*» (Μάξιμος Ομολογητής).
- Ο άνθρωπος που επιθυμεί να νικήσει το συγκεκριμένο πάθος οφείλει να αναγνωρίσει τη ματαιότητα της ανθρώπινης, εγκόσμιας και επίγειας, δόξας. Ο θάνατος αποκαλύπτει ὄλο το μέτρο της ματαιότητας και γι' αυτό η «*μνήμη θανάτου*» αποτελεί ακόμη ένα δραστικό και αποτελεσματικό αντίδοτο.
- Επίσης, οφείλει να παραμένει αφανής και άσημος μεταξύ των ανθρώπων, να κρύβει την άσκηση και τις αρετές που έχει. Με αυτή τη σημασία ο άγιος Μάξιμος γράφει: «*Κενοδοξίαν ἀναιρεῖ ἡ κρυπτὴ ἐργασία*».
- Ο άγιος Ιωάννης ο Σιναΐτης δίνει τις ακόλουθες συμβουλές: «*ὅπου ἂν πορεύσῃ, τὴν σεαυτοῦ πολιτείαν ἀποκρύπτῃς*», «*ἀρχὴ ἀκενοδοξίας, φυλακὴ στόματος*», «*ἀρχὴ ἀκενοδοξίας, ἀτιμίας ἀγάπη*», δηλαδή θεωρεῖ ως αρετὴ το να δέχεται κάποιος ὕβρεις, ονειδισμούς και ταπεινώσεις.
- Οι Πατέρες τονίζουν ὅτι ὅταν σε προσβάλλουν και σε αδικούν, το καυστικό φάρμακο του Χριστοῦ σε ελευθερώνει ἀπὸ τὴν κενοδοξία. Ο άνθρωπος οφείλει να διακρίνει στις διάφορες ατιμίες που υφίσταται, τα φάρμακα της θείας Πρόνοιας, και το πρόσωπο αὐτοῦ που τον πίκρανε, τον ἔβλαψε, τον περιφρόνησε ἢ τον πρόσβαλε σαν ἕναν ἰατρό που του φανέρωσε τὴν αρρώστια του και του πρόσφερε τα μέσα για να θεραπευτεῖ ἀπὸ τὴν κενοδοξία.

Η οργή ως πάθος του θυμικού μέρους της ψυχής

- Το πάθος της οργής προέρχεται από το θυμικό τής ψυχής και περιλαμβάνει όλες τις παθολογικές εκδηλώσεις τού θυμού.
- Η θυμοειδής δύναμη ή αλλιώς «θυμικό» αποτελεί μέρος της ανθρώπινης φύσης. Η κατά φύση λειτουργία του προσδίδει στον άνθρωπο τη δυνατότητα ν' αγωνίζεται εναντίον των πειρασμών και του πειραστή, και ν' αποφεύγει την αμαρτία, το κακό. Ο άνθρωπος όμως εξαιτίας της πτώσης την εξέτρεψε από το σκοπό της και την έστρεψε εναντίον του πλησίον, κάνοντας παρά φύση χρήση της, αντί να τη χρησιμοποιεί για να μάχεται τον Πονηρό.
- Το πάθος της οργής σ' όλες τις μορφές του συνιστά νόσο της ψυχής, η οποία έγκειται στην παρά φύση χρήση του θυμικού. Ο θυμός καλό είναι να εφαρμόζεται κατά των λογισμών ενώ η επιείκεια υπέρ των αδελφών: *«Έτοιμάζε σεαυτὸν πράον εἶναι καὶ μαχητήν, τὸ μὲν τῷ ὁμοφύλῳ, τὸ δὲ τῷ πολεμίῳ· ἐν τούτῳ γὰρ ἡ χρῆσις τοῦ θυμοῦ, ἐν τῷ κατὰ τὴν ἔχθραν ἀντιμάχεσθαι τῷ ὄφει· ἐν δὲ τούτῳ καὶ τοῦ πράου τὸ ἐπιεικές, ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀγάπην μακροθυμεῖν τῷ ἀδελφῷ καὶ πολεμεῖν τῷ λογισμῷ»* (Εὐαγρίου Ποντικοῦ, Λόγος πρὸς Εὐλόγιον μοναχόν, PG 79, 1105 C). Δεν θα πρέπει λοιπόν να βλάπτεται ο άνθρωπος από τον θυμό, τον οποίο τοποθέτησε ο δημιουργός στην ψυχή ως βοηθό, για να τονώσει το σώμα από τη χαυνότητα και οκνηρία (Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολῶν βιβλία πέντε, LIB I ΣΠ', PG78, 345D-348A).

Η οργή ως πάθος του θυμικού μέρους της ψυχής

- Κατά της αμαρτίας πρέπει να διεξάγουμε τον αγώνα και όχι εναντίον αυτού που τη διαπράττει. Να μισείς την ασθένεια, όχι τον ασθενή, παραγγέλλει η αγία Συγκλητική.
- Η ασκητική παράδοση με τον όρο «οργή» δεν αναφέρεται μόνο στις βίαιες, εξωτερικευμένες εκδηλώσεις της, αλλά και στη λεγόμενη **χολερική ιδιοσυγκρασία** (Ιωάννη Δαμασκηνού, *Άκριβής Έκδοσις τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*). Οι Πατέρες συγκαταλέγουν στο συγκεκριμένο όρο όλες τις μορφές του θυμού, εξωτερικευμένες ή εσωτερικές, φανερές ή κρυφές, χονδροειδείς ή επιτηδευμένες, που αντιμετωπίζουν τον πλησίον ως αντικείμενο.
- Παράλληλα μ' αυτό που συνήθως ονομάζουμε οργή και αποτελεί την πιο εξωτερική, ορατή και βίαιη εκδήλωσή της, την οξεία μορφή του πάθους, όπου ο θυμός ξεσπά και ξεδιπλώνεται (Ιωάννη Δαμασκηνού, *Άκριβής Έκδοσις τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, Ευαγρίου Ποντικού, *Πρακτικός*, Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Μεγάλου Βασιλείου, *Ὁμιλία 10, Κατὰ ὀργιζομένων*), οι Πατέρες διακρίνουν κυρίως:
 - α) **τη μῆνη**: είναι «οργή επιμένουσα», διαρκής, με πιο εσωτερικευμένη και κρυφή μορφή, θεμελιωμένη σε μία προσβολή, κάποια ταπείνωση και υφιστάμενες αδικίες,
 - β) **τη μνησικακία**,
 - γ) **το μίσος ή τον «κότο»**, και
 - δ) **όλες οι μορφές της μνησικακίας**, της εχθρότητας, της εμπάθειας, της απέχθειας και της έχθρας, συνοπτικά της κακίας.

Η οργή ως πάθος του θυμικού μέρους της ψυχής

- Η ποιότητα του θυμού, τελικά, εξαρτάται από τη χρήση του και όχι από τη φύση του, μια και προορίζεται όχι για την αντιμετώπιση των αδελφών αλλά αποκλειστικά και μόνο για την αντίκρουση των δαιμόνων. Γι' αυτό και προτείνεται να μην αντιστρέφεται η κατά φύση χρήση του θυμού σε παρά φύση, γιατί τότε ο άνθρωπος συγκατατίθεται στους λογισμούς του και συμφιλιώνεται με τον Σατανά: *«μὴ ἀντιστρέψῃς τοῦ θυμοῦ τὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρά φύσιν, ὥστε θυμοῦσθαι μὲν τῷ ἀδελφῷ, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, φιλιοῦσθαι δὲ τῷ ὄφει κατὰ τὴν συγκατάθεσιν τῶν λογισμῶν»* (Ευαγρίου Ποντικοῦ, Λόγος πρὸς Εὐλόγιον μοναχόν, PG 79, 1105 D).
- Η οξυθυμία φέρνει την ψυχή σε «κατάσταση βρασμού» και έτσι η ψυχή χάνει τη φυσική της ηρεμία. Μια άγρια επιθυμία για εκδίκηση αναδύεται, η οποία ψάχνει να ανταμείψει το κακό με κακό, κάτι αυστηρά απαγορευμένο για τον χριστιανό.
- Η οργή είναι ένα παράλογο αίσθημα, που εύκολα καθιστά μανιακούς αυτούς που κατέχουν τη γνώση. Κάνει την ψυχή κτηνώδη και την αναγκάζει να αποσυρθεί από κάθε συντροφιά. Πρόκειται για την αλλαγή του ανθρώπου σε «δαίμονα».
- Ο δαίμονας είναι ένα ον κυριαρχημένο από θυμό και τα άγρια θηρία είναι τα βιβλικά του σύμβολα. Όταν ο Ευάγριος λέει ότι ο θυμός κάνει την ψυχή κτηνώδη, εννοεί ότι η ίδια η ψυχή μέσω της συμπεριφοράς της γίνεται ένας δαίμονας. Αν αυτό το ελάττωμα δεν διορθωθεί, μετατρέπεται σε δυσαρέσκεια, μνησικακία και καθαρό μίσος.

Η οργή ως ένα είδος μανίας

- Οι Πατέρες συχνά δείχνουν την ομοιότητα αυτού που έχει παραδοθεί στις βίαιες μορφές της οργής με ένα δαιμονισμένο (Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, *Όμιλία 10, Κατὰ ὀργιζομένων*, Ιωάννου Χρυσόστομου, *Ιωάννης-ομιλία*, Ευαγρίου Ποντικού, *Σκέμματα*).
- Ο άμεσος σύνδεσμος μεταξύ **μανίας** και **δαιμονικής ενέργειας** θεωρείται αυτονόητος. Και στις δύο συναντάμε μεγάλο αριθμό κοινών συμπτωμάτων.
- Στο επίπεδο του σώματος, η οργή, στις ακραίες εκδηλώσεις της, προκαλεί χαρακτηριστική ταραχή, εύκολα αντιληπτή από τους άλλους. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος και ιδιαίτερα ο Μέγας Βασίλειος, μας δίνουν τυπική περιγραφή, ανάλογη προς αυτήν του Γρηγορίου του Μεγάλου. Στο εσωτερικό του σώματος η οργή μεταφράζεται σε διάφορες διαταραχές της φυσιολογίας. Στις χρόνιες και παλίνδρομες μορφές της η φυσιολογική λειτουργία του σώματος ανατρέπεται και η υγεία κλονίζεται. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος παρατηρεί ότι: *«Οξύ η οργή πάθος [...]. Και γαρ και σώμα λυμαίνεται»*. *«οίδα πολλούς από οργής νόσους τεκόντας»*. Ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος μέσα από διάφορα περιστατικά διαπιστώνει ότι το πάθος τούτο είναι δυνατόν να επηρεάζει τις διατροφικές συνήθειες, προκαλώντας είτε ανορεξία είτε βουλιμία.

Η οργή ως ένα είδος μανίας

- Η οργή πρέπει μάλλον να θεωρείται ως **είδος μανίας**· τούτο προκύπτει προφανώς από τις οξείες και βίαιες εκδηλώσεις της και ιδιαίτερα όταν λαμβάνει την μορφή φρενίτιδας ή παραφοράς. Ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος δε διστάζει να τη θεωρεί ως **εκούσια πνευματική επιληψία**.
- Ο άγιος Γρηγόριος ο Μέγας παρουσιάζοντας μία ακριβέστερη περιγραφή του πάθους κατά τις εκδηλώσεις παροξυσμού του, αποδεικνύει καθαρά ότι αυτές δικαιολογούν την εξομοίωσή του με μορφή μανίας: *«ο τσιμπημένος από το κεντρί της οργής, εμφανίζει καρδιά που πάλλεται έντονα, σώμα που τρέμει, γλώσσα που ψελλίζει, έξαψη που ανεβαίνει στο πρόσωπο, μάτια που σπινθηροβολούν, τελικά γίνεται αγνώριστος ακόμη και γι' αυτούς που τον γνωρίζουν. Η γλώσσα τραυλίζει φθόγγους, ο νους όμως δε γνωρίζει πλέον τι λέγει. Αφότου λοιπόν ο άνθρωπος δεν έχει πλέον συνείδηση του τι λέγει κατά πόσο διαφέρει από έναν περίτρομο και αγωνιώντα μανιακό; Συμβαίνει συχνά ακόμη η οργή να κατεβαίνει μέχρι τις γροθιές και να εμφανίζεται απότομα με βιαιότητα στην ίδια ένταση με τη βία του παραλογισμού. Ο νους είναι ανίκανος πλέον να ελέγξει ο,τιδήποτε, καθώς γίνεται έρμαιο μιας άγνωστης και ξένης προς αυτόν δύναμης. Εάν δε η λύσσα του πάθους του ενεργεί προς τα μέλη του εξωτερικά, ώστε να τα καθιστά ευπρόσβλητα, εσωτερικά η οργή διατηρεί αιχμάλωτη την ψυχή, που όφειλε να είναι και να παραμένει η κυρίαρχη»*.

Εκδηλώσεις/εκφράσεις της οργής

- Συχνά τμήμα του πάθους (Δωρόθεου Γάζη, *Διδασκαλία*, Ερμά, *Ποιμήν*) αποτελούν η κακή ή πικρόχολη διάθεση, οι μορφές που προκύπτουν από την οξυθυμία ή οξυχολία και οι εκδηλώσεις αδημονίας και ταραχής. Ακόμη εδώ κατατάσσονται η αγανάκτηση και ο χλευασμός/εμπαιγμός, οι αστεϊσμοί και η ειρωνεία προς τα πρόσωπα.
- Επιπλέον η οργή εκδηλώνεται και ως κακοβουλία, δυσμένεια και εκφρασμένη βούληση πρόκλησης βλάβης ή ζημίας.
- Σε κάποιες περιπτώσεις η οργή μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην απόλαυση της δυστυχίας ή της ατυχίας του πλησίον και αφετέρου στην απουσία έκφρασης της λύπης για τις θλίψεις που περνά ή ακόμη μη συμμετοχή στην ευτυχία του (Δωρόθεου Γάζης, *Διδασκαλία*).
- Η ασκητική παράδοση κατανοεί κάθε μορφή βίας ως παράγωγα του πάθους της οργής στην ευρεία έννοιά του. Τέτοιες μορφές βίας αποτελούν οι αντιζηλίες, οι αντιπαλότητες και οι ανταγωνισμοί (Μεγάλου Βασιλείου, *Όμιλία 10, Κατὰ ὀργιζομένων*), οι συγκρούσεις και οι έριδες, οι μάχες και επιπλέον τα εγκλήματα και οι πόλεμοι.

Αιτίες οργής

- Οι Πατέρες επισημαίνουν ότι σε κάθε μορφή οργής, ο άνθρωπος δοκιμάζει κάποια **απόλαυση**, που τον κάνει να παραμένει σ' αυτή (Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, *Όμιλία 10, Κατὰ ὀργιζομένων*, Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Ματθαίος-ομιλία, 16, 6*). Εδώ πρόκειται για μια δευτερογενή **σχέση οργής-ηδονής**, η οποία επιτρέπει να κατανοήσουμε τον τρόπο που ο προσβεβλημένος από το πάθος επιμένει σ' αυτό.
- Υπάρχει προηγούμενος και θεμελιωδέστερος σύνδεσμος μεταξύ ηδονής και οργής . Ο Ευάγριος επιβεβαιώνει: «*Διὰ τοῦτο περιαιρῶ τὰς ἡδονάς, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περικόψω προφάσεις*». Η αισθητή ηδονή αντιστοιχεί προς την αισθητή επιθυμία. Η **επιθυμία των αισθητών αγαθών** και η προσκόλληση σ' αυτά αποτελούν λοιπόν τις πλέον θεμελιώδεις αιτίες της οργής. Οι άγιοι Μάξιμος και Δωρόθεος εντοπίζουν, παρόμοια, στη **φιληδονία μια θεμελιώδη αιτία της οργής**.
- Η οργή δημιουργείται στον άνθρωπο, ο οποίος θλίβεται από την αδυναμία του να φθάσει στην ηδονή που αναζητεί, ιδιαίτερα όμως σ' αυτόν που βρίσκεται, νιώθει ή φοβάται ότι στερείται της ηδονής, που απολάμβανε, καθώς «*ἐγκέκραται τῇ ηδονῇ τῆς ὀδύνης ὁ πόνος*». Στρέφεται λοιπόν εναντίον εκείνου, που είναι ή φαίνεται να είναι η αιτία της ματαίωσης της απόλαυσης ή που τουλάχιστον την απειλεί ή φαίνεται να την απειλεί. Για το λόγο αυτό ο Ευάγριος ορίζει την οργή ως εξής: «*Ὁργή πάθος ἐστίν ὀξύτατον [...] κίνησις [ἐστι] κατὰ τοῦ ἡδικηκότος ἢ δοκοῦντος ἡδικηκέναι*».

Αιτίες οργής

- Ο άνθρωπος υποδουλώνεται στο πάθος της οργής, εξαιτίας της αγάπης του προς τα υλικά αγαθά και τις ηδονές, που του προσπορίζουν, καθώς και της προτίμησής του προς αυτά έναντι των πνευματικών αγαθών και ηδονών. Την πραγματικότητα αυτή δηλώνει σαφώς ο άγιος Μάξιμος: *«Προετιμήσαμεν τὰ υλικά τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης· καὶ αὐτῶν ἀντεχόμενοι τοῖς ἀνθρώποις μαχόμεθα· δέον πάντων τῶν ὀρωμένων καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος τὴν παντός ἀνθρώπου προτιμῆσαι ἀγάπην»*. Ο ίδιος εξηγεί επιπλέον: *«Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐσμέν φιλόυλοι καὶ φιλήδονοι, καὶ ταῦτα τῆς ἐντολῆς μᾶλλον προτιμῶντες, διὰ τοῦτο τοὺς μισοῦντας ἀγαπῆσαι οὐ δυνάμεθα· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαπῶντας διὰ ταῦτα πολλάκις ἀποστρεφόμεθα»*.
- Η αγάπη των αισθητών πραγμάτων και των αντίστοιχων ηδονών, εκδηλώνεται κατά διαφοροποιημένο τρόπο στα πάθη. Σύμφωνα με κλασσική ασκητική αντίληψη, υπάρχουν τρεις μεγάλες κατηγορίες παθών ή **τρία κύρια γένη που οδηγούν σε προσκόλληση στην αισθητή πραγματικότητα** και που αποτελούν για τον άνθρωπο τους πρωτοστάτες της οργής (Ευαγρίου Ποντικού, *Ἐπιστολή 39* και *Ἀντιρρητικός*, Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ*): η προσκόλληση στην **τροφή** (πάθος της γαστριμαργίας), η προσκόλληση στο **χρήμα**, τα πλούτη και γενικότερα στα υλικά αντικείμενα (πάθη της φιλαργυρίας και της πλεονεξίας)· η προσκόλληση στον **εαυτό** του (πάθη της κενοδοξίας και της υπερηφάνειας).

Αιτίες οργής

- Ωστόσο αυτές είναι μόνο οι πιο διαδεδομένες και κοινά αποδεκτές πηγές προέλευσής της. Η οργή μπορεί να έχει αναρίθμητες αιτίες.
- Ανάμεσα στις αιτίες που πυροδοτούν την οργή συγκαταλέγεται και το **πάθος της πορνείας** (Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ*), καθώς και η **υπερβολική σωματική ανάπαυση** (Δωρόθεου Γάζης, *Ρητά*). Εμφανίζεται ως «*ἀκρασία*» και συνδέεται με την ακολασία: η υπερβολική ανάπαυση, όπως και η υπερβολική τροφή του σώματος, του προσφέρει ποσό ενέργειας που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση του θυμικού της ψυχής, το οποίο με την ταυτόχρονη χαλάρωση της προσοχής του νου και την άμβλυνση της θέλησης, οδηγούν τον άνθρωπο σε παθογόνες καταστάσεις που σχετίζονται με την οργή.
- Μεταξύ όλων των πηγών της οργής, είναι βέβαιο ότι η **κενοδοξία** και η **υπερηφάνεια** είναι οι πιο θεμελιώδεις (Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ*). Ο άγιος Μάρκος ο Ερημίτης για τον οργισμένο λέγει: «*Τοῦτο [τὸ πάθος] ἐξαιρέτως ὑπερηφανία στηρίζεται καὶ κραταιοῦται, καὶ ἀκατάλυτον γίνεται*». Ο άνθρωπος κλίνει προς διάφορες μορφές οργής, όταν θεωρεί ότι πληγώθηκε το φιλότιμό του, όταν αισθάνεται ταπεινωμένος, προσβεβλημένος, παραθεωρημένος, ιδιαίτερα σε σχέση με τη θετική εικόνα που έχει για τον εαυτό του και την οποία περιμένει και οι υπόλοιποι να την επιβεβαιώσουν και να την αποδεχθούν. Ωστόσο η έλλειψη αποδοχής ή η απόρριψη φαίνεται ν' αποτελεί την εξωτερική αιτία της οργής, ενώ το πραγματικό κίνητρο προέρχεται άμεσα από το ίδιο το πρόσωπο και κυρίως από την υπερηφάνεια του.

Συνέπειες της οργής

- Ο άγιος Γρηγόριος ο Μέγας γράφει ότι η οργή προκαλεί αταξία και ταραχή στην ψυχή, την κομματιάζει και την κατακερματίζει, ενώ εισάγει μέσα της τη σύγχυση.
- Ο άγιος Μάρκος ο Ερημίτης παρατηρεί ότι: *«Τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς πάθος ... Πᾶσαν ψυχὴν ἐρημοῖ καὶ συγχεῖ καὶ σκοτίζει»*. Ο άγιος Διάδοχος Φωτικής επισημαίνει ότι: *«ὁ θυμὸς πλέον τῶν ἄλλων παθῶν ταραττεῖν εἴωθεν καὶ συγχέειν τὴν ψυχὴν»*. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος συμφωνεί: *«Ἡ τοῦ θυμοῦ πύρωσις χαλεπῶς τυραννεῖ τὴν ψυχὴν, πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑγιῆ κατάστασιν ἄνω καὶ κάτω ταραττουσα»*.
- Πολλές είναι οι διαταραχές, που γεννᾶ στην ψυχή το πάθος της οργής. Κατὰ πρῶτον, **αλλοιώνει τη χρήση του λογικού**, σε σημείο μάλιστα που να φαίνεται ότι το αποκλείει (Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, *Ὁμιλία 10, Κατὰ ὀργιζομένων*, Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Πράξεις-Ὁμιλία, 6, 4.*). Ο άγιος Μάξιμος γράφει: *«Ὁ μὲν [θυμὸς] τυραννικῶς ἐκφέρων τὸν λογισμὸν καὶ τοῦ νόμου τῆς φύσεως ἔξω ποιεῖται τὴν διάνοιαν»*, ενώ ο Μέγας Βασίλειος συμπληρώνει: *«Τὸ πάθος αὐτό, ἀποθηριοῖ παντελῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐδέ ἄνθρωπον εἶναι συγχωρεῖ, οὐκέτι ἔχοντα τὴν ἐκ τοῦ λόγου βοήθειαν»* (*Ὁμιλία 10, Κατὰ ὀργιζομένων*).

Συνέπειες της οργής

- Ο Μέγας Βασίλειος παρατηρεί ότι κάτω από την επήρεια της οργής, **ο άνθρωπος παύει να σέβεται τις πιο θεμελιώδεις αξίες τόσο αναφορικά με τον εαυτό του όσο και με τους άλλους**, φθάνοντας μέχρι του σημείου ν' αγνοεί τους διπλανούς του και να παραμελεί τα πιο στοιχειώδη συμφέροντά του.
- Η **αποξένωση και η αλλοτρίωση** που προκαλεί η οργή είναι ένα ακόμη κύριο παθολογικό σημείο. Ο οργίλος δεν αυτοελέγχεται ούτε φαίνεται να ενεργεί κάτω από την καθοδήγηση του νου του και την ώθηση της δικής του βούλησης· αντίθετα η σκέψη του και η πράξη του φαίνεται ότι προσδιορίζονται κάτω από την πίεση εξωτερικής προς αυτόν δύναμης, της οποίας ο έλεγχος του έχει ξεφύγει εντελώς· και έτσι αυτή τυραννεί τόσο την ψυχή όσο και το σώμα του. Τελικά ο άνθρωπος γίνεται κυριολεκτικά έρμαιο του πάθους του (Μαξιμου Ομολογητού, *Αγάπης εκατοντάς*).
- Τέλος, η **ψυχοκινητική διαταραχή** είναι ένα τελευταίο κύριο παθολογικό σύμπτωμα της οργής. Η συμπεριφορά του ανθρώπου-θύματός της είναι συγκεχυμένη και ακατάστατη· ο ίδιος παραδίνεται στις πιο αλλόκοτες και παράδοξες πράξεις, τις οποίες θα αποκήρυττε αν βρισκόταν στη φυσιολογική του κατάσταση.
- Δεν αντιτίθεται μόνο στην **«ιεράν όργην. Υπάρχει και άλλη σημαντική αρετή, που η οργή κτυπά και καταστρέφει: είναι η καλοσύνη**, μορφή της αγάπης, μέσω της οποίας ο άνθρωπος ομοιώνεται προς τον Θεό.
- Η οργή συνιστά εμπόδιο για την προσευχή: "*Επιθυμῶν προσεύξασθαι ὡς δεῖ, μὴ λυπῆσης ψυχὴν, εἰ δὲ μήγε, εἰς μάτην τρέχεις*" (Εὐαγρίου Ποντικοῦ, *Λόγος Περί Προσευχῆς Κ'*, PG 79, 1172 B).

Η Θεραπευτική της οργής: η πραότητα και η υπομονή

- Τίποτε και ποτέ δεν δικαιολογεί την οργή κατά του πλησίον, ακόμη και αν η αιτία είναι ορθή ή όχι. Δεν πρέπει να εξαρτάμε την πρόοδό μας στην εσωτερική ειρήνη από τη βούληση των άλλων, αλλά από εμάς τους ίδιους. Η αοργησία δεν πρέπει να είναι απότοκος της τελειότητας του συνανθρώπου, αλλά της δικής μας αρετής.
- Ως προς τον πλησίον η αρετή, η αντίθετη στην οργή, είναι πρώτα απ' όλα η πραότητα. Η οργή και η πραότητα δρουν ανταγωνιστικά, η μία αποκλείει την άλλη: «Πραότητι ὀργή λύεται» (Ιωάννης Χρυσόστομος) και «Πραότης ἐστίν, ἀκίνητος ψυχῆς κατάστασις, ἐν ἀτιμίαις καὶ εὐφημίαις ὡσαύτως ἔχουσα» (Ιωάννης Σιναΐτης).
- Συχνά οι Πατέρες συνάπτουν στην πραότητα την υπομονή, η οποία διαθέτει την ίδια δύναμη να αντιμετωπίζει την οργή και να προστατεύει την ψυχή από αυτή. Η πραότητα και η υπομονή συνδέονται άμεσα με την μακροθυμία, αρετή που αντιτίθεται στην οργή. Μακρόθυμος (=υπομονετικός) είναι εκείνος που υπομένει αδιαμαρτύρητα την κακή συμπεριφορά που του δείχνει ο άλλος (Ιωάννης Χρυσόστομος). Τότε πρότυπο της συμπεριφοράς μας γίνεται ο Χριστός. Η μακροθυμία αποκτάται πρωτίστως από την αγάπη του Θεού, καθώς και από την αγάπη προς τον πλησίον.
- Τελικά στην περίπτωση του θυμού, μοναδικό και αναντικατάστατο αντίδοτο θεωρείται η αγάπη: "Εἰ γάρ τῆς ἀγάπης τὸ μακροθυμεῖν, οὐ τῆς ἀγάπης τὸ θυμομαχεῖν· **θυμὸς γὰρ λύπην** διεγείρει καὶ **μῆνιν**, ἀγάπη δὲ τὰ τρία μειοῖ" (Εὐαγρίου Ποντικοῦ, Λόγος πρὸς Εὐλόγιον μοναχόν, PG 79, 1105 D).